

31.8.2022

Lausunto
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Asia: Lausunto oikeusministeriölle aiheesta valtioneuvoston demokratiapoliittinen periaatepäättös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla

Tausta

Oikeusministeriö on pyytänyt opetus- ja kulttuuriministeriöltä lausuntoa valtioneuvoston periaatepäättöksestä, jolla linjataan suomalaisen demokratiapolitiikan tavoitteista 2020-luvulla. Luonnos periaatepäättökseksi on valmisteltu ministeriöiden välisessä yhteistyössä. Työssä on hyödynnetty pääministeri Marinin hallitusohjelmaan sisältyvän laajan kansallinen demokratiaohjelma 2025 - kärkihankkeen työtä.

Demokratiapoliittisen periaatepäättökseen linjauksilla ja niitä täydentävillä toimenpide-ehdotuksilla tavoitellaan toimivaa demokratiaa, monipuolisia osallistumismahdollisuuksia ja -taitoja, rakentavaa keskustelukulttuuria, aktiivista ja elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa sekä avointa ja vuorovaikutteista hallintoa. Tavoitteisiin pyritään pitkäjänteisellä, yli hallituskausien ulottuvalla politiikalla ja hallinnonalojen rajat ylittävällä yhteistyöllä. Periaatepäättöksessä tunnistetaan myös tarve lisätä ihmisten tietoa ja riittäviä valmiuksia osallistumisesta ja vaikuttamisesta.

Yleiset kommentit demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) kiittää lausuntopyynnöstä ja haluaa tuoda esiin seuraavat seikat. Yleisinä kommentteina Valtioneuvoston periaatepäättös demokratian edistämisestä -luonnoksesta voidaan todeta, että sen valmistelun aikana on tunnistettu yhteiskunnassa ja globaalisti tapahtuvat isot muutokset, jotka koskevat muun muassa väestön rakennemuutosta, maahanmuuttoa ja digitalisaatiota, ja edelleen niitä asioita joihin periaatepäättöksellä voidaan vaikuttaa.

Luonnoksen nykytilanteen ja haasteiden sekä toimenpiteiden sisällöissä on huomioitu hyvin edellä mainittuihin liittyen myös kulttuurin hallinnonalan näkökulmasta kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, monilukutaito sekä kirjastojen, digitaalisen osallistumisen, kulttuuriperintötyön ja taiteen merkitys demokratian kannalta. Kansalaisyhteiskuntaa koskevassa luvussa kulttuuri ja erityisesti taide huomioidaan hyvin kriittisen keskustelun foorumina, joka turvaa vapaata, demokraattista ja avointa yhteiskuntaa. Samassa yhteydessä käsitellään taiteen ja kulttuurin roolia maahanmuuttaja- ja vähemmistöyhteisöjen osallistumismahdollisuuksien kannalta sekä niiden mahdollisia hyötyjä kotoutumisen ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämisessä.

1.1 Johdanto -luvussa OKM esittää seuraavia muutoksia

(s. 9):

kolmannen kappaleen 4. riville lisäysehdotus (alleviivattu): "... on vahva kytkös myös muun muassa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuspolitiikkaan.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Ei lausuttavaa.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Ei lausuttavaa.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Opetus- ja kulttuuriministeriö esittää seuraavia muutoksia linjaus 3 -kohtaan:

(s. 23):

Yliviivattu kohta ehdotetaan poistettavaksi: Lasten ja nuorten lisäksi olisi tärkeää löytää keinoja vahvistaa myös aikuisväestön kriittistä medialukutaitoa. Monen aikuisen tai iäkkään medialukutaito on vanhentunutta tai alun alkaenkin puutteellista, jolloin heillä on vaikeuksia navigoida nykyisessä mediaympäristössä ja tunnistaa mis- ja disinformaatiota sekä arvioida tiedon luotettavuutta. Siten aikuisväestön puutteellisiin taitoihin liittyy riskejä demokratian ja luottamusyhteiskunnan toimivuudelle. Koska heitä ei kouluja koskevilla kehittämistoimilla enää tavoiteta, tarvitaan muita kumppaneita.

(s. 24):

Ehdotetaan, että ”toimijoille”-sana korvataan ”oppilaitoksille”-sanalla:

- *Kansalaisjärjestöille ja vapaan sivistystyön toimijoille oppilaitoksille turvataan riittävät resurssit demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Ei lausuttavaa.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Ei lausuttavaa.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Opetus- ja kulttuuriministeriö esittää seuraavia muutoksia linjaus 6 -kohtaan:

(s. 31):

Kolmanteen kappaleeseen lisäysehdotus (alleviivattu): Myös digitalisaatio on vaikuttanut kansalaistoimijoiden toimintamahdollisuuksiin. Vaikutus on yhtäältä mahdollistava, mutta toisaalta rahoittava eri toimijoiden erilaisten lähtökohtien ja edellytysten vuoksi. Sen vuoksi yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi digitalisaation hyödyntämisessä tulisi ottaa demokratiakehityksen edistäminen. Tavoitteeseen pääseminen edellyttää muun muassa sitä, että kavennetaan digitalisaatioon liittyviä osaamiskuiluja ja tunnistetaan algoritmien käytössä niiden syrjivyyteen liittyvä riskit.

(s. 33):

Ministeriö katsoo, että ei ole olemassa ”kansallisia osaamismerkkejä”, joten tekstissä jää epäselväksi, mistä merkeistä on kyse. Vapaaseen sivistystyöhön ollaan kehittämässä ensimmäisiä suomalaisen koulutusjärjestelmään kuuluvia osaamismerkkejä. Tätä kirjausta tulisi selkiyttää:

- *Tuetaan nuorten osallistumista vapaaehtoistoimintaan edistämällä vapaaehtoistoiminnasta saadun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista ja oppilaitoksissa. Tuetaan kouluja ja oppilaitoksia ottamaan käyttöön vapaaehtoistoimintaan osallistumisen kurssikokonaisuuksia sekä osaamisen kansalliset osaamismerkit.*

Lisäysehdotukset alleviivattu:

- *Vahvistetaan kulttuurilaitosten ja vapaan sivistystyön oppilaitosten roolia kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa ja nostetaan kulttuuri kestävän kaupunkikehityksen keskiöön. Tuetaan kulttuurilaitosten ja vapaan sivistystyön oppilaitosten rakennemuutosta ja esitellään toimintatapoja, joiden avulla monimuotoisuudesta voi tulla organisaatioiden normaalia toimintaa.*

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Opetus- ja kulttuuriministeriö esittää seuraavan yleisen huomion linjaus 7 -kohtaan:

(s. 34-35):

YK:n Unescon yleissopimuksen kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta tavoitteissa painotetaan kulttuurin ja kehityksen välisen yhteyden merkitystä kaikille maille ja erityisesti kehitysmaille. Sen avulla pyritään vahvistamaan muun muassa kansainvälistä yhteistyötä ja yhteisvastuullisuutta keskinäisen kumppanuuden hengessä, jotta erityisesti lisätään kehitysmaiden kykyä suojella ja edistää kulttuuri-ilmaisujen moninaisuutta. Kulttuurinen moninaisuus, joka kukoistaa demokratian, suvaitsevuuden, yhteiskunnallisen oikeuden sekä kansojen ja kulttuurien keskinäisen kunnioituksen ilmapiirissä, on rauhan ja turvallisuuden kannalta välttämätön tekijä niin paikallisesti, kansallisesti kuin kansainvälisesti.